

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТІ ӘКІМШІЛІГІ
АДМИНИСТРАЦИЯ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
EXECUTIVE OFFICE OF THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Л.Н.ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ Л.Н.ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

ТАРИХШЫЛАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ КОНГРЕСІ
НАЦИОНАЛЬНЫЙ КОНГРЕСС ИСТОРИКОВ
NATIONAL CONGRESS OF THE HISTORIANS

**«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖӘНЕ ЕУРАЗИЯ КЕҢІСТІГІ:
ҚАЗІРГІ ЗАМАН МЕН ДАМУ КЕЛЕШЕГІ» атты**
Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған
халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының
МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
международной научно-практической конференции
**«РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН И ЕВРАЗИЙСКОЕ ПРОСТРАНСТВО:
СОВРЕМЕННОСТЬ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ»,**
посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан

WORKS
of the international scientific-practical conference
**«THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AND THE EURASIAN SPACE:
THE PRESENT AND THE FUTURE DEVELOPMENT»**
dedicated to the 25th anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan

II бөлім • часть II • part II

АСТАНА
2016

ӘОЖ 94(574)(063)

КБЖ 63.3(5Қаз)

Қ18

Бас редактор: Сыдықов Е.Б. - Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ректоры, т.ғ.д., профессор, ҚР ҰҒА академигі

Редакция алқасы:

Молдажанова А.А. – п.ғ.д., профессор, оқу ісі жөніндегі проректор

Қамзабекұлы Д. – ф.ғ.д., профессор, әлеуметтік-мәдени даму жөніндегі проректор

Айтмағамбетов Д.Р. – ректордың аппарат жетекшісі

Пауло Ботта – профессор, Аргентина

Жеребцов И.Л. – т.ғ.д., профессор, Ресей

Гюрер Гульсевин – т.ғ.д., профессор, Түркия

Садықов Т.С. – т.ғ.д., профессор, тарих факультеті деканы

Көмеков Б.Е. – т.ғ.д., профессор, ҚР ҰҒА академигі

Дүкенбаева З.О. – т.ғ.д., профессор, Еуразиялық зерттеулер кафедрасының меңгерушісі

Алпысбес М.А. – т.ғ.д., профессор

Бердагулова С.К. – т.ғ.к., доцент

Абдрахманова Г.С. – т.ғ.к., доцент

Сыздық С.Қ. – магистр, оқытушы

Редакция алқасының көзқарасы мақала авторларының пікірімен сәйкес келуі міндетті емес.

Мнение авторов публикаций не обязательно должно совпадать с мнением редакционной коллегии.

The opinion of the authors of publications do not necessarily coincide with the views of the editorial board.

Қ18 «Қазақстан Республикасы және Еуразия кеңістігі: қазіргі заман мен даму келешегі» атты Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның мақалалар жинағы, II б. 435 б. / Жалпы ред.бас. Е.Б. Сыдықов. – Астана: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ баспасы.

Труды Международной научно-практической конференции «Республика Казахстан и евразийское пространство: современность и перспективы развития», посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан, часть II. 435 стр. / Под ред. Е.Б.Сыдыкова – Астана: Издательство ЕНУ им. Л.Н.Гумилева.

Works of the international scientific-practical conference «The Republic of Kazakhstan and the Eurasian space: the Present and the Future Development», dedicated to 25th anniversary of Independence of Kazakhstan, part II. 435 p. / edited by E.B. Sydykov – Astana: Publishing house of L.N. Gumilyov Eurasian National University.

ISBN 978-9365-31-794-1

Жинақта 2016 жылдың қазан айының 20 күні Астана қаласында Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінде өткен Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары берілген. Мақалалар автордың редакциясымен жарияланды.

В сборнике представлены труды международной научно-практической конференции, посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан, прошедшей в ЕНУ имени Л.Н. Гумилева. Астана, 20 октября, 2016 г. Материалы публикуются в авторской редакции.

The collection contains the works of the international scientific-practical conference dedicated to 25th anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan, which was held at the L.N. Gumilyov ENU. Astana, October 20, 2016. Materials are published in author's version.

ISBN 978-9365-31-794-1

ӘОЖ 94(574)(063)

КБЖ 63.3(5Қаз)

МАЗМҰНЫ

СЕКЦИЯ – 1. ЕЖЕЛГІ ДӘУІРДЕН ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢГЕ ДЕЙІНГІ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТІ / ИСТОРИЯ И КУЛЬТУРА КАЗАХСТАНА С ДРЕВНЕЙШИХ ВРЕМЕН ДО НАШИХ ДНЕЙ

Абдрахманова Г.С., Каратаев О.К. ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ВЕЛИКОГО ШЕЛКОВОГО ПУТИ НА ТЕРРИТОРИИ КАЗАХСТАНА	3
Абдрахманова К.К. ТОРГОВЛЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННЫМИ ТОВАРАМИ В ГОРОДАХ ЦЕНТРАЛЬНОГО КАЗАХСТАНА В 1950-1970-е ГОДЫ	6
Абуев К.К. СИБИРСКОЕ ХАНСТВО В КОНТЕКСТЕ КАЗАХСКО-РУССКИХ ОТНОШЕНИЙ (историография проблемы)	9
Азмұханова А.М. ЖӘДИДТІК ОҚУ ЖҮЙЕСІНЕ КӨШУ ЖОЛЫНДАҒЫ ҰЛТ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ЕҢБЕГІ.	14
Азнина К.А. ҚОЙЛЫБАЙ БАҚСЫНЫҢ КҮЙ ӨНЕРІ МҰРАСЫ	19
Алибек С.Н., Косанбаев С.К. ОПИСАНИЕ ТРАДИЦИОННОГО УКЛАДА ЖИЗНИ И БЫТА КОЧЕВЫХ КАЗАХОВ ТУРКЕСТАНСКОГО КРАЯ (НА ПРИМЕРЕ Н.ЗЕЛАНДА, Н.КАЛМАКОВА, Г.И.СПАССКОГО И Б.ЮЗЕФОВИЧА)	21
Алпысбес М.А. ШЕРУШІ БАЙТАЙЛАҚ БАТЫР ТУРАЛЫ ТАРИХИ-ШЕЖІРЕЛІК ДЕРЕКТЕРДІҢ ТАҒЫЛЫМЫ	24
Альжанова Э.Е. КУЛЬТУРНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬНОЕ ДЕЛО КАЗАХСТАНА В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XX ВЕКА	30
Амрина М.С. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ДАЛАЛЫҚ ОБЛЫСТАРЫН ЗЕРТТЕГЕН Ф.А. ЩЕРБИНА ЭКСПЕДИЦИЯСЫНЫҢ ҰЙЫМДАСТЫРЫЛУ ТАРИХЫ	32
Анасова А.Б. МЕРЗІМДІ БАСПАСӨЗ МАТЕРИАЛДАРЫ БОЙЫНША XIX ҒАСЫРДЫҢ АЯҒЫ МЕН XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫНДАҒЫ ТОРҒАЙ ОБЛЫСЫНЫҢ МӘДЕНИ-РУХАНИ ДАМУЫ	41
Арапов Ж.М. ҚАЗАҚ ЭТНОСАЯСИ БІРЛЕСТІГІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫНДАҒЫ НАЙМАН ТАЙПАСЫНЫҢ ОРНЫ	43
Ахметшина Г.У. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ КИІМІНДЕГІ ОЮ-ӨРНЕК	47
Базылхан Н. ТЮРКО-МОНГОЛЬСКИЕ ЭТНОКУЛЬТУРНЫЕ ФАКТОРЫ (VII–XIV ВВ.) (этносемантические проблемы погребально-поминальных комплексов)	51
Балгабаева Г.З. РАЗВИТИЕ ВОЕННОГО ДЕЛА НА ТЕРРИТОРИИ КАЗАХСТАНА В ПЕРИОД ЗАРОЖДЕНИЯ КОЧЕВНИЧЕСТВА	57
Балыкова А.М. БАТЫС ҚАЗАҚСТАН ӨңІРІНДЕГІ МЕДИЦИНАЛЫҚ МЕКЕМЕЛЕРДІҢ ДАМУ ТАРИХЫНАН (XX ҒАСЫРДЫҢ I ЖАРТЫСЫ)	60
Баширова А.М. МЕЧЕТИ И МЕДРЕСЕ В ВОСТОЧНОМ КАЗАХСТАНЕ	62
Баязитова Р.Р., Дукенбаева З.О. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН ЖӘНЕ ТАРИХИ ЗЕРТТЕУЛЕРДЕГІ ҰЛТ-АЗАТТЫҚ КҮРЕС МӘСЕЛЕЛЕРІ	63
Бекмагамбетова М.Ж., Бекмагамбетов Р.К. ОСВЕЩЕНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАЗАХСКОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ НАЧАЛА XX ВЕКА В АКАДЕМИЧЕСКИХ ИЗДАНИЯХ: ПАРАЛЛЕЛЬНАЯ ДЕМОСТРАЦИЯ	68

Беспалинов А.Т. К ИСТОРИИ ПРОИСХОЖДЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ИССЫКСКОГО ХОЛОДНОГО ОРУЖИЯ АКИНАК В СРАВНЕНИИ С ОСТАЛЬНЫМИ НАХОДКАМИ	71
Біләлова Г.Д. ТАСМОЛА АРХЕОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТІНІҢ АҢ СТИЛІ	77
Брынза Т.В. ХАРАКТЕРИСТИКА ВЕДУЩИХ ТИПОВ МАТЕРИАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ ЭПОХИ СРЕДНЕЙ БРОНЗЫ УРАЛО-КАЗАХСТАНСКИХ СТЕПЕЙ	80
Бурлуцкая (Банникова) Е.В. ОРЕНБУРГСКИЕ КУПЦЫ ДЕЕВЫ В РУССКО-АЗИАТСКИХ КОНТАКТАХ XIX ВЕКА	83
Дауконова Р.Т., Рамазанова Ф.С. НАУЧНОЕ ОПИСАНИЕ КРАЯ В МАТЕРИАЛАХ ДЕЯТЕЛЕЙ СЕМИПАЛАТИНСКОГО ПОДОТДЕЛА ЗАПАДНО-СИБИРСКОГО ОТДЕЛА РУССКОГО ГЕОГРАФИЧЕСКОГО ОБЩЕСТВА	86
Джуманиязова Н. Х. ПОВСЕДНЕВНАЯ ЖИЗНЬ КАЗАХСКОГО НАСЕЛЕНИЯ В КОНЦЕ XVIII-НАЧАЛЕ XX ВВ. (НА МАТЕРИАЛАХ ОРЕНБУРГСКОЙ ГУБЕРНИИ)	89
Дүкенбаева З.О., Қоскеева Ә.М. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҰЛТ-ТІЛ МӘСЕЛЕСІНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ҚЫРЛАРЫ	93
Dukenbayeva Z.O., Shabambayeva A.G. ABOUT THE RESEARCH OF AKZHAN MASHANOV IN THE ANCIENT HISTORY OF KAZAKHSTAN	96
Елтай А. ҚАЗАҚ ЖҮЗДЕРІНІҢ ПАЙДА БОЛУ МӘСЕЛЕСІ	98
Ерболова А.Е. ИСТОРИЯ ИЗУЧЕНИЯ ТРУДОВ ИБН-ФАДЛАНА В ОТЕЧЕСТВЕННОЙ И ЗАРУБЕЖНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ	100
Ерменбаева Г.К. ВКЛАД ТУРГАЙСКОГО СТАТИСТИЧЕСКОГО КОМИТЕТА В ИЗУЧЕНИЕ ФОЛЬКЛОРА	104
Есимова Ж.К. МИГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В ПЕРИОД ОСВОЕНИЯ ЦЕЛИННЫХ И ЗАЛЕЖНЫХ ЗЕМЕЛЬ	107
Вонора G. L., Habdulina M.K. INSCRIBED VESSELS AND SILVER ARTEFACTS FROM SOUTHERN KAZAKHSTAN IN THE SECOND HALF OF THE 1 ST MILLENNIUM BC	111
Жанақова Н.Т. ҰЛЫ ЖІБЕК ЖОЛЫНЫҢ ТАРИХИ МАҢЫЗЫ	118
Жанғалиев У.К. ҚЫПШАҚТАР ХАНДЫҒЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ЖАҒДАЙЫ	121
Жаркенова А.М. КЕҢЕСТІК ОДАҚ ДӘУІРІНІҢ 50-80-ЖЖ. СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАННЫҢ НЕГІЗГІ ЭТНИКАЛЫҚ ҚҰРЫЛЫМЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУ ЕРЕКШЕЛІГІ	124
Жаркенова А.М., Жардемова А.А. САРАЙШЫҚ - ЕЖЕЛГІ ҚАЛАНЫҢ ҰЛЫЛЫҒЫ	129
Жауымбаев С.У. ҚАРҚАРАЛЫ ӨңІРІН АРХЕОЛОГИЯЛЫҚ ТҮРҒЫДАН ЗЕРТТЕУ	131
Жумабаева Ж.К. ПРОБЛЕМАТИКА КАЗАХСТАНСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ СОВЕТСКОГО ПЕРИОДА(1920-1990)	135
Жұмабаева Ж.К. «САРАЙШЫҚТЫҢ КРЕМЛІ» МӘСЕЛЕСІ: АҢЫЗ БЕН АҚИҚАТ	138
Ибадуллаева З.Ө. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ҚҰРАМЫНДАҒЫ СУНАҚТАР	142

Исенов Ө.И. «МӘДЕНИ МҰРА» БАҒДАРЛАМАСЫ АЯСЫНДА ЖАРИЯЛАНҒАН ТАРИХИ ЕҢБЕКТЕР ХАҚЫНДА	144
Искакова К.Ы., Оразаев С. Б. «ОТАНДЫ ҚОРҒАУДА» ГАЗЕТІ – ЛЕНИНГРАД МАЙДАНЫ ЖАУЫНГЕРЛЕРІ ӨМІРІНІҢ АЙНАСЫ	147
Исмаилов С.С., Бисембаева А.К. СТАНОВЛЕНИЯ И ЖИЗНЕННЫЕ ОРИЕНТИРЫ Ч.ВАЛИХАНОВА	149
Кабульдинов З.Е. «РАЗНОЕ ПРОИСХОЖДЕНИЕ» ИЛИ ИСТОРИЯ ФОРМИРОВАНИЯ НАСЕЛЕНИЯ ПОЛИЭТНИЧЕСКОГО КАЗАХСТАНА (к вопросу о реализации «Доктрины национального единства Казахстана»)	152
Кабылбекова Б.Т. НАУЧНАЯ И ТВОРЧЕСКАЯ ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯ КАРЛАГА: ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ	157
Кабылтаева С.К. РОЛЬ КАЗАХСКИХ ХАНОВ И БАТЫРОВ В ОХРАНЕНИИ ЦЕЛОСТНОСТИ КАЗАХСКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ В БОРЬБЕ ПРОТИВ «ДЖУНГАРСКОЙ АГРЕССИИ»	159
Каиржанов А.К. ТАМГОВАЯ ТЕОРИЯ ПРОИСХОЖДЕНИЯ ДРЕВНЕТЮРКСКОГО РУНИЧЕСКОГО АЛФАВИТА	162
Калыш А.Б. К ВОПРОСУ ОБ ЭТНИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЕ РАЗВОДОВ В АКТЮБИНСКОЙ ОБЛАСТИ	167
Карибекова М.Е. ҰЛТТЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛЫНДАҒЫ ЗИЯЛЫЛАР ҚЫЗМЕТІ	169
Касенов Е.Б. К ПРОБЛЕМЕ ФОРМИРОВАНИЯ ИСТОРИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ	173
Козаченко Е.А. ЖИЛИЩНО-БЫТОВАЯ ПОВСЕДНЕВНОСТЬ ЛЮДЕЙ В 70-х ГОДАХ XX ВЕКА НА ПРИМЕРЕ УСТЬ-КАМЕНОГОРСКА	176
Крыкбаева С.М. ӨНЕРДЕГІ РӘМІЗ ҰҒЫМЫНЫҢ МӘДЕНИ МАЗМҰНЫ	178
Кусаинова Ж.Д. ДВИЖЕНИЕ КЕНЕСАРЫ КАСЫМОВА: ИСТОРИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ	181
Кушкумбаев А.К. ИСТОРИЧЕСКАЯ СЕМАНТИКА ТЕРМИНА «ЗОЛОТАЯ ОРДА»	184
Қабықаев Е.Ж. КЕҢЕСТІК КЕЗЕНДЕГІ ЗАЙСАН АУДАНЫНЫҢ МӘДЕНИЕТІ	188
Қашқымбаев А. ЕГЕМЕНДІК ПЕН ТӘУЕЛСІЗДІК ТАРИХЫНДАҒЫ ЕЛЕУЛІ КЕЗЕҢ	191
Қуандық Е. ИНДУСТРИЯЛАНДЫРУДЫҢ ЗАРДАПТАРЫ	193
Мағзумова А.С. ЖАЙЫҚ ҚАЛАШЫҒЫ ТЫҢ ДЕРЕКТЕРДЕ	201
Мажитов С.Ф. ФЕНОМЕН «ЭПОХИ ПЕРЕМЕН» И НАЧАЛО СОВРЕМЕННОЙ ИСТОРИИ КАЗАХСТАНА (1985-1999 гг.)	204
Макашева А.С. ФОРМИРОВАНИЕ АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРРИТОРИАЛЬНОГО УСТРОЙСТВА АКМОЛИНСКОЙ ОБЛАСТИ: ЭКСКУРС В ИСТОРИЮ	207
Малыбаева Б.С. ПЕРЕСЕЛЕНЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА СОВЕТСКОГО ГОСУДАРСТВА В ЦЕНТРАЛЬНОМ КАЗАХСТАНЕ В 1920-30-ЫЕ ГОДЫ	210
Маутканова А.Т. ЭТНИЧЕСКИЙ СОСТАВ ВОСТОЧНО-КАЗАХСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ В 1999 – 2016 гг.	213

Молдабай Талғат КӨНЕ ТҮРІК ЖАЗУЫ ТАҢБАЛАРЫНЫҢ СЕМАНТИКАСЫ ЖӘНЕ АВТОХТОНДЫҚ НЕГІЗДЕРІ	215
Мурат Уали ТРИ КЛАНА, ТРИ ЧАСТИ, ТРИ ЖУЗА	219
Мусабекова Р.М. О РЕПРЕССИРОВАННОМ ПИСАТЕЛЕ КАЗАХСТАНА (о писателе Ю. Домбровском)	221
Мусабекова У.А., Абилкасым М. ЭТНОКУЛЬТУРА ТЮРКСКИХ НАРОДОВ (НА МАТЕРИАЛЕ ТЮРКСКИХ ПАМЯТНИКОВ)	225
Мұхатова О.Х. ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ТАРИХИ ОЙДЫҢ ДАМУЫ ЖӘНЕ МАХМҮД ҚАШКАРИ	227
Нуржанов А.А. КЕРАМИЧЕСКИЕ КОМПЛЕКСЫ ГОРОДИЩА КУЛАН	230
Оросхан Б. ТОРЕВТИКА ЖӘНЕ КӨШПЕЛІЛЕР ӨНЕРІ	235
Өтениязов С. ҚАЗАҚ МЕМЛЕКЕТІ ТАРИХЫНЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ	237
Pedraski M, Умиткалиев У.У., Айтбаев А.Б., Адельчанов К.С. ПОЛЬСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В ОБЛАСТИ АРХЕОЛОГИИ И ЭТНОЛОГИИ	242
Петрич Л.В. МЕТОДЫ РАБОТЫ ПО ЛИКВИДАЦИИ НЕГРАМОТНОСТИ НЕРУССКИХ НАРОДОВ ОРЕНБУРЖЬЯ В 1920-1930-Е ГОДЫ	244
Рамазанова Ф.С., Балапанова Э.М. ФОРМИРОВАНИЕ МЕХАНИЗМА РУКОВОДСТВА МОДЕРНИЗАЦИЕЙ КУЛЬТУРНОЙ СФЕРЫ КАЗАХСТАНА (20-30 ГГ. XX В.)	247
Рахимбекова А.К., Ботаева З.Ф. ВКЛАД П.И. РЫЧКОВА В ИЗУЧЕНИЕ КАЗАХСТАНА: НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ	250
Рахимбекова А.К., Садвакасова С.У. ИЗ ГЛУБИНЫ ВЕКОВ: ИСТОРИЯ И ЗНАЧЕНИЕ НАГРАД	252
Сабитов Ж.М. ДЖАМИ АТ-ТАВАРИХ КАДЫРГАЛИ ЖАЛАИРИ КАК ИСТОЧНИК О ЖИЗНИ УРУС-ХАНА	255
Садвокасова З.Т., Султанова А. ПУБЛИКАЦИИ ПО ПРОБЛЕМЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПАРТИЙНО-СОВЕТСКОЙ НОМЕНКЛАТУРЫ	258
Садыков Т.С., Жакиянова А.Н. ҚАЗАҚТЫҢ АУЫЗША ТАРИХЫНЫҢ ҰЛТ ТАРИХЫН ЗЕРДЕЛЕУДЕГІ РӨЛІ	261
Сайлаубаева Н.Е. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ӘСКЕРИ ӨНЕРІ	263
Сейтказина Қ.О., Тұрсынбек Ж.Қ. ҰЛЫ АҒАРТУШЫ ШОҚАН УӘЛИХАНОВ ӨМІРІНІҢ БЕЛЕСТЕРІ	266
Сейткалиев М.К., Буранбаев Р.Н. ИССЛЕДОВАНИЕ СВЯТИЛИЩ ПОЛУОСТРОВА ТУПКАРАГАН В 2015 ГОДУ	268
Сембаева Ә. ЕЖЕЛГІ ДӘУІРДЕГІ ҚАЗАҚСТАННЫҢ МӘДЕНИЕТІ	270
Сураганова З.К. НЕМАТЕРИАЛЬНОЕ КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ КАЗАХСКОГО НАСЕЛЕНИЯ ЗАРУБЕЖНОГО АЛТАЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ	272
Сыздыкова А.М. ОРГАНИЗАЦИЯ ГОРНОГО ДЕЛА В ПРОШЛОМ И УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ	276

Сыздық С.Қ. ЖАҢА ДЕРЕКТЕРМЕН ЖҰМЫС ІСТЕУ ӘДІСТЕРІ	278
Танатарова Ж.Т., Кенжебаева С.Е. ИДЕЙНАЯ КОНСОЛИДАЦИЯ МУСУЛЬМАН В ДО-РЕВОЛЮЦИОННЫЙ ПЕРИОД	281
Тастекова Г.Б. 1920-шы ЖЫЛДАРЫ ҚАЗАҚ ЖЕРІ ШЕКАРАСЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН АНЫҚТАЛУЫ МӘСЕЛЕСІНІҢ ТАРИХНАМАСЫ	287
Ташагыл А., Акмадиева Г.П. ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫ ДИПЛОМАТИЯСЫНЫҢ ТАРИХЫ	290
Тлеугабұлов Д.Т., Свиридов А.Н. ТОПОГРАФИЯ ПОСЕЛЕНИЙ РАННЕГО ЖЕЛЕЗНОГО ВЕКА САРЫАРКИ	293
Төлеубаев Ә.Т., Жұматаев Р.С., Шагирбаев М.С. ШІЛІКТІ ҚОРЫМЫНДА 2016 Ж. ЖҮРГІЗІЛГЕН АРХЕОЛОГИЯЛЫҚ ЖҰМЫСТАРДЫҢ НӘТИЖЕЛЕРІ (бастапқы хабарлама)	297
Төлеубаев Ә.Т., Жұматаев Р.С., Шагирбаев М.С. АЛАКӨЛ АЙМАҒЫНДАҒЫ ОРТАҒАСЫРЛЫҚ ҚАЛА МӘДЕНИЕТІ	304
Тұлбасиева С.К. XIX-XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫ ҚАЗАҚ ҚОҒАМЫНДАҒЫ АЗАТТЫҚ ҚОЗҒАЛЫСТАР ЖАЙЫНДАҒЫ ОЙ-ПІКІРЛЕРДІҢ ДАМУЫ	308
Түлекова М.К. ЕГЕМЕНДІК ЖЫЛДАРДАҒЫ КӨШІ-ҚОН	312
Туменова Л.Е. XIX Ғ. ҒАЛЫМДАР, САЯХАТШЫЛАР, ЭТНОГРАФТАРДЫҢ БӨКЕЙ ХАНДЫҒЫ ТАРИХЫНЫНА ҚАТЫСТЫ ЗЕРТТЕУЛЕРІ	315
Зәкенұлы Т. ҚАЗАҚ МЕМЛЕКЕТТІЛІГІНІҢ АРҒЫ БАСТАУЛАРЫ	319
Үмітқалиев Ұ.Ұ. Ә.М. ОРАЗБАЕВТЫҢ ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖҮРГІЗГЕН ЗЕРТТЕУЛЕРІ	327
Хабдулина М.К. НОВЫЕ ПОДХОДЫ В ИЗУЧЕНИИ ПРОБЛЕМ РАННЕСРЕДНЕ-ВЕКОВОЙ АРХЕОЛОГИИ САРЫ-АРКИ	332
Шаймердинова Н.Г., Төребекова С.М. КӨНЕ ЖӘНЕ ОРТА ҒАСЫР ЕСКЕРТКІШТЕРІНДЕГІ КӨСЕМШЕ ФОРМАЛАРЫНЫҢ ДАМУЫ	335
Шаймуханова С.Д., Баймағамбетова Ж.М. ПРОБЛЕМА ОТНОШЕНИЯ КАЗАХСКОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ К ВОССТАНИЮ 1916 ГОДА В СОВРЕМЕННОЙ ИСТОРИОГРАФИИ	338
Шахаман З.Б. ЭТНОДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В КОСТАНАЙСКОЙ ОБЛАСТИ (1999-2016 ГГ.): КРАТКИЙ ОБЗОР	340
Шойбекова А.С. РАҚЫМЖАН ҚОШҚАРБАЕВТЫҢ ЕРЛІГІ ТУРАЛЫ 1945-1960 ЖЫЛДАРДАҒЫ ПАЙЫМДАУЛАР	344
Шыныбеков Б.Ш. ДӘСТҮРЛІ ҚОҒАМДАҒЫ ТҮРМЫС-ТІРШІЛІКТЕГІ ҚАЗАҚ ҚЫЗДАРЫ МЕН ӘЙЕЛДЕРІНІҢ ОРНЫ	346
Ыбырайхан М.Ы. СІБІРЛІК КӨПЕС С.А. ПОПОВТЫҢ ОРТАЛЫҚ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ КЕН ЗАУЫТ ІСІ	350
СЕКЦИЯ – 2. ҰЛЫ ДАЛА ЕЛІ ЖӘНЕ Л.Н. ГУМИЛЕВТІҢ ЕУРАЗИЯЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАРЫ / СТРАНА ВЕЛИКОЙ СТЕПИ И ЕВРАЗИЙСКИЕ ВЗГЛЯДЫ Л.Н. ГУМИЛЕВА	
Айтмағамбетов Д.Р. ҰЛЫ ДАЛА ЖӘНЕ Л.Н. ГУМИЛЕВТІҢ ЕУРАЗИЯЛЫҚ КӨЗҚАРАСЫ	354
Арапов Ж.М. ГУМИЛЕВТІҢ КӨШПЕЛІ ЖӘНЕ ТҮРКІ ХАЛЫҚТАР ТАРИХЫНА ЗЕРТТЕЛУ КӨЗҚАРАСЫ	356

Әлібек С.Н. Ә.Н.БӨКЕЙХАНОВ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ТҮРМЫСЫ МЕН МӘДЕНИЕТІН СІПАТТАУ	358
Байбулсинова А.С. ҰЛТ ЖОСПАРЫ – ҚАЗАҚСТАНДЫҚ АРМАНҒА БАСТАЙТЫН ЖОЛ	360
Байбулсинова А.С., Серикова Л.С. ҰЛЫ ДАЛА ТАРИХЫ: ЗАМАНАУИ ТАНЫМ	362
Бикенов А.Х. Л.Н.ГУМИЛЕВ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ КӨНЕ ТҮРІК ҚОҒАМЫНА ТӘН БІЛІК ИНСТИТУТТАРЫ	367
Болатұлы Нұржан «ҚАЗАҚ ЕЛІ САЯСАТЫ – ТЫНЫШТЫҚ ҒӘМ ТҮРАҚТЫЛЫҚ КЕПІЛІ: ТАРИХИ-ФИЛОСОФИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ»	370
Булесбаев С.Б., Алямова З.А. К ВОПРОСУ ВКЛАДЕ НОМАДОВ В МИРОВУЮ ЦИВИЛИЗАЦИЮ	373
Жақия М.Қ. КАРЛАГ - ҚАЗАҚТЫҢ ҚАСІРЕТІ ...	376
Искакова К.Ы., Елтай Ақтан Л.Н. ГУМИЛЕВТІҢ ПАССИОНАРЛЫҚ ИДЕЯСЫ МЕН ЭТНОГЕНЕЗ ТЕОРИЯСЫ ЭТНИКАЛЫҚ ТАРИХТЫ ЗЕРТТЕУДІҢ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ	379
Кабылтаева С.К., Комарова Дамира ЕВРАЗИЙСКИЕ ИДЕИ ЛЬВА НИКОЛАЕВИЧА ГУМИЛЕВА И СОВРЕМЕННОСТЬ	382
Кала Н.С. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ТУРИЗМ САЛАСЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫНЫҢ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ	384
Кенжебай Р.Н. Сейдахметова Г.Т. ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН АЙМАҒЫНДА ТУРИЗМ САЛАСЫН ДАМУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕРІ	386
Любичанковский А.В. ЭТНОЛОГИЧЕСКАЯ ДЕТЕРМИНАНТА ВОЗДЕЙСТВИЯ НА ВМЕЩАЮЩИЙ ЛАНДШАФТ В КОНТЕКСТЕ КОНЦЕПЦИИ ЭТНОГЕНЕЗА Л.Н. ГУМИЛЕВА	390
Номогоева В., Раднаева Э.Л. СТАНОВЛЕНИЕ БУРЯТСКОЙ НАУКИ В КОНТЕКСТЕ ЕВРАЗИЙСКОЙ ЦИВИЛИЗАЦИИ	392
Оловинцов А.Г. «ИГО» ИЛИ ТОЛЕРАНТНОСТЬ НА ПРИМЕРЕ СУЩНОСТИ КАСИМОВСКОГО ХАНСТВА В XV-XVII ВЕКАХ	396
Өмірбекова Ж. КӨШПЕЛІЛЕРДІҢ ЭТНОЭКОЛОГИЯЛЫҚ ДӘСТҮРЛЕРІНІҢ ЗЕРТТЕЛУ ДЕҢГЕЙІ	400
Пилипчук Я.В. ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА КАРЛУКСКОГО ДЖАБУЯТА	404
Radnaeva E., Talgatbek M., Dukenbaeva Z. AKZHAN AL - MASHANI IS A RESEACHER OF THE GREAT STEPPE CIVILIZATION	407
Рахимбекова А.К. ЭТИКА ДИАЛОГА МЕЖДУ НАРОДАМИ: НА ПРИМЕРЕ «ЛЕСА» И «СТЕПИ»	410
Сакенов Д.Ж. ЭТНОКУЛЬТУРНАЯ МОДЕЛЬ ГЕНДЕРНОГО ВОСПИТАНИЯ КАЗАХОВ	413
Серикова Л.С. ИСТОРИЯ СТАНОВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО СУВЕРЕНИТЕТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	417
Сыздықов С.М., Смағұлов Н.Б. КҮЛТЕГІН ЖАЗБАСЫНДАҒЫ ЕЖЕЛГІ ТҮРІКТЕРДІҢ «МӘҢГІ ЕЛ» САЯСИ МАНИФЕСТІ	419
Шалдарбекова А. К ВОПРОСУ О ГЕОГРАФИЧЕСКИХ И ХРОНОЛОГИЧЕСКИХ РАМКАХ ДРЕВНЕТЮРКСКОЙ ЦИВИЛИЗАЦИИ	426

ЖАҢА ДЕРЕКТЕРМЕН ЖҰМЫС ІСТЕУ ӘДІСТЕРІ

Кеңестік деректанушылар басқа ғылымдар секілді қасаң марксистік-лениндік теориялық-методологиядан асып кете алмады. Дегенменен, кеңес тарихшылары деректану пәнін қосалқы тарихи пәндер қатарынан шығарып, тарихтың жеке ғылым саласына көтере алғанын ұмытпауымыз керек. Аталмыш кезеңде деректану ғылымында объективтілік, партиялық, тарихилық ұстанымдар басым орынға ие болды.

Тарихилылық ұстанымы Маркске дейін де ойлау мен тарихи танымның жолдарының бірі болды. Ал тарихи танымның объективтілігі іргелі теориялық мәселе болып табылады. Объективтілік – ғылымилық, ақиқаттылық, ақиқатты білімді жетілдіру талабы – ғылымның маңызды бір саласы, ғылым ақиқатсыз болмайды [1].

Бірақ, соның өзінде негізгі бағыттар өзгеріссіз қала берді. Тарихи дерек адам қызметінің өнімі ретінде қарастырылды. Деректі тану, оның пайда болуы мен дамуы, тарихи зерттеулердегі қолдану теориясы мен практикасын жасау диалектикалық және тарихи материализмдегі ғылыми танымның жалпы теория және методологиясы ретінде анықталады. Бұл бағытта белгілі деректанушылар М. Тихомиров, И. Ковальченко, Р. Мнухина, В. Стрельский, А. Пронштейн, Л. Пушкарев [2] және т.б. ғалымдар көптеген жұмыстар жасады. А. Лаппо - Данилевскийдің жасаған методологиялық бастамалары аталған тарихшылардың еңбектерінде ұсталынды. Кеңестік деректану ғылымының басты өкілдері өз мектептерін құрып, бұл ғылымды әрі қарай дамытуға үлес қосты.

Объективтілік ұстаным тарихи құбылыстарды барлық қиындықтарымен, жан - жақтылығымен және қарама - қайшылығымен зерттеуді болжамдайды. Оны деректануда қолданудың екі қыры бар. Біріншіден, оләрбір жеке деректің зерттеу негізінде жатуы керек. Дерек мазмұнының шынтуайттылығын анықтау үшін объективтілік дәрежесін ашуда, ондағы тарихи шындықтың көрінуінде деректің объективтілігі мен субъективтілігі бірігіп, біртұтас құжат ретінде талдануы және қаралуы міндетті. Тарихшы өзінің зерттеу практикасында қойылған міндетіне сай ақпараттың тек бір бөлігін, мәселен, деректің мәліметін пайдалануы мүмкін. Бірақ бұл ақпараттың мазмұнына дұрыс ғылыми түсіндіру, оны зерттеуде нақты жеткізу барлық деректерді біртұтас талдауда мүмкін болады [2]. Бұл ұстаным, әрине, кеңес кезінде толық жүзеге асты деп айта алмаймыз. Тар марксистік - лениндік теория коммунистік партияға жат тарихи оқиғаларды зерттеуде тарихшыларды шектеп отырды. Дегенменен, тарихшылар оған қарамастан деректерді табуда, таңдап алуда және зерттеулердің деректік базасын қалыптастыруда үлкен роль атқарды. Әсіресе, бұл Қазақстан тарихын зерттеуде айқындалды.

Тарихи ұстаным - диалектикалық әдіспен тікелей байланыста және оның құрылымды бөлігі. Қазіргі ғылымда тарихи ұстанымға назар аударылуы дамып отырған әлеуметтік-тарихи танымды теорияландыру, қоғамдық ғылымдарға математикалық әдістерді енгізу, абстракция мен формалдылықты көлемді түрде пайдалану және эмпиризмді қанағаттандыра ала алмауынан болып отыр [3, 17 б.]. Тарихи ұстаным – ол дерекке тек нақты тарихи тұрғыда қарау емес, сонымен қатар деректің пайда болуы мен сақталуына әсер ететін оқиғаларды, құбылыстарды және үдерістерді зерделеу [4, 28]. Тарихилылық ұстанымы ғылыми зерттеліп отырған оқиғаның дамуы мен оның танымдық тарихын анықтайды.

Тарих методологиясы екі деңгейге бөлінеді. Бірінші деңгей («деректану методологиясы») шығарманы (дерек) жасаушы белгілі бір уақыттың мәдениет құбылысы ретінде әдістерінің жүйесінен көрінеді. Зерттеу барысында дерек оның авторы қалай ойлағанындай және жүзеге асырғанындай етіп, әрі қарай – одан да кең – мүмкін, тіпті автор және оның замандастары ұғына алмаған аталған уақыт мәдениетінің құбылысы ретінде зерттеледі, талданады және түсіндіріледі. Екінші деңгей («тарихи құрылу методологиясы») деректі аталған мәдениеттің бөлігі ретінде жасай алатын әдістер жүйесінен тұрады. Мәселен, жеке құқықтық құжаттар құрылған уақытын (деректану методологиясы деңгейінде) бекіте отырып, қоғамның құқықтық мәдениеті жағдайын анықтауға (тарихи құрылу методологиясы негізінде) болады. Аталған тұжырымдаманың әрі қарай дамуы оның негізгі постулаттары мен деректердің әртүрлі түрлері мен топтарын зерттеуде әлеуметтік өмір шындығы ретінде қолдануды бекітеді [5, 75].

Деректерді деректанулық сынау талдау мен өңдеу әдісін жасаудың алғышарттары болып табылады. Тек деректі жан - жақты сынап қарау ондағы ғылыми маңызды ақпаратты таңдап алуды қамтамасыз етіп қана қоймай, зерттеушіге тарихи фактілердің жүйесін құру үшін оны жасау әдісін

таңдауға, зерттеліп отырған құбылыс пен үдерістердің ішкі табиғатын ашуға, олардың ара қатынасы мен даму тенденциясын анықтауға мүмкіндік береді [6, 29]. Деректанудың негізгі теориялық - методологиялық мәселелері: тарихи деректану ғылымы, деректану пәні, тарихи деректерді жіктеу, деректерді пайдалану және зерттеу. Тарихи дерек дегеніміз тарихи оқиға туралы негізгі мәлімет. Тарихи оқиға (зерттеу объектісі) және тарихшы (зерттеу субъектісі) арасында тарихи дерек бар. Ал тарихи деректі дәл сол күйінде объективті зерттеу тарихшының негізгі міндетіне енеді [3, 6]. Деректермен жұмыстың негізгі кезеңдері: іздеу, деректерді анықтау, деректанулық талдау, зерттеу әдістерін жасау, деректердегі мәліметтерді талдау және өңдеу. Олардың барлығы деректанулық талдау болып табылады.

Деректанулық талдау ұғымы немесе деректі ғылыми сынау тарихи деректі зерттеудің мазмұнын құрайды: ескерткіштің сыртқы ерекшелігін, оның түпнұсқалығын анықтау, деректің мәтінін оқу, уақытын, орнын, авторлығын бекіту, мәтіннің шығу себебін және мотивін анықтау, мәтінді түсіндіру, оның шынайылығын, толықтығын, өкілеттілігін, ғылыми маңызын айқындау [5, 74]. Деректердің өзінің барлық құрылымы, мазмұны, шығу тегі, жасалу себептері сияқты жан - жақтылығы, формасы мен мазмұны пайда болуының жалпы ерекшеліктері болады. Бұл оған біртұтас ғылыми тұрғыда келу мүмкіндігін береді, яғни деректанулық талдаудың әдісін жасау және оны мәдениет феномені ретінде қарау қажеттілігі туындайды.

Деректанудың әдісі мынадай мақсаттарды көздейді: 1) қоғамның дамуы туралы фактілік материалдарды алу үшін (толықтылығы, дәйектілігі және бұл мәліметтердің жаңа деңгейі) деректің ақпараттық мүмкіншілігін қалыптас- тырады; 2) деректің ерекшелігін дәлелдеп бағалайды. Осыған байланысты деректану әдісі кезеңде түрде, жалғаспалы жүргізіледі. Әрбір кезеңде өзіндік зерттеу міндеті шешіледі, мақсатқа жетеді [6, 30]. Осылардан шыға келіп, деректанулық зерттеудің құрылымы төмендегідей болып жасалады: деректің пайда болуының тарихи жағдайы, авторлығы, қалыптасуы, әлеуметтік - мәдени ортада авторлық мәтіннің, шығарманың жүруі, деректі түсіндіру әдістері, мазмұнын талдау, деректанулық синтез жасау.

Жалпы алғанда, деректанудың ең басты, негізгі теориялық – методологиялық мәселелерінің шыңы - түпнұсқалығы, шынтуайтылығын анықтау. Түпнұсқалық - деректің мәтінінде көрсетілген автордың немесе ұжымның жасағандығын ғылыми бекіту, шынтуайттылық – тарихи құбылысты бейнелеуді объективті көрсету. Әрине, барлығы толық ақиқат болуы мүмкін емес.

Деректанудың басты міндеттерінің бірі деректерді ғылыми жіктеу болып табылады. Деректерді жіктеу танымдық қызметті жасау жолы, синтездеуді ашады. Жіктеу кезінде зерттеу әдісін анықтау мақсатында тарихи деректер топтарға, түрлерге бөлінеді. Кеңестік құжаттар қатарына негізінен жазба деректер жатады. Іс жүргізу құжаттары басқа деректермен салыстырғанда жинақты. Материалдарды жөндеу, есепке алу, сақтау жолдары бір қалыпта жасалғандықтан ыңғайлы. Олар - заңдық актілер, мемлекеттік мекемелер материалдары, статистикалық мәліметтер, мерзімді басылым жарияланым - дары, мемуарлық әдебиеттер және т.б. Әрқайсысына жан - жақты талдаулар жасауға болады. Зерттеу жұмысын жасау кезінде аталған деректермен жұмыс істеу ерекшеліктері анықталып өтеді. Аталған кезең құжаттары төмендегідей үш топқа бөлінеді: 1) жеке адамдар жасаған құжаттар; 2) саяси партиялар мен қоғамдық ұйымдар құжаттары; 3) мемлекеттік мекемелер құжаттары. Олардың барлығының негізгі зерттеу методологиясы бірдей.

Деректің тарихи құндылығын анықтауда жасаушының қандай мемлекетте, идеологияда өмір сүріп отырғанын ескеруге міндеттіміз. Әр құжаттан тоталитарлық жүйеге қызмет етушінің қолтаңбасы байқалды. Мәселен, тергеу хаттамаларын алайық. Жартылай сауатты тергеушілердің жазған хаттамаларын сараптау өте қиын. Оған ойдан шығарылған фактілерін қосыңыз. Қатал заңдар жай түсіндірілдірді, қорқыныштан еркін пікірлер айтылмады. жауап алу хаттамалары мазмұнын бірдей жазылды.

Деректанудың саласының бірі құжаттарға сапалы баға беру болып табылады. Деректанулық әдістер іс жүргізу материалдарынан шынтуайтты мәліметтерді алуды көздейді. Мәліметтерді талдау кезінде төмендегідей міндеттер қойылады: құжаттардың авторлығы, мерзімі, шығу тегі, сипаты мен тарихи-ғылыми құндылығы анықталады. Әрі қарай деректерді талдаудың әдісі мен методологиясы жасалады.

Дерек түпнұсқа немесе шынтуайтты болғанменен, тарихи үдерісті толық аша алмауы мүмкін. Ал кейбір құжаттардың бір бөлігі ғана қалса да, шектелген ақпаратты болса да, оқиғаны аша алмаса да аса құнды болуы мүмкін. Немесе қарама - қарсы майданда соғысқан саяси қарсыластардың бір - біріне әдейі жинаған мәліметтері сақталады. Деректанушы осылардың ішінен, тіпті сөздердің арасынан

тарихи шындықты таба алуы қажет. Ол үшін тарихи үдерісті де жан - жақты игеруі керек. Сонымен қатар, түпнұсқа мен шынтуайттылықты жүзеге асыруда құжаттарды анықтау және жариялауға даярлау, құжаттың авторлығы, құжаттың мерзімінің қойылуы, көшірме мен түпнұсқаны салыстыру, құжаттың мәтінін оқу ерекшеліктерін анықтау қажет.

Біріншіден, тарихи зерттеулерде деректік базаның толықтығы міндетті. Кеңес өкіметі кезіндегі мұрағаттық құжаттардың көптігінен зерттеушілерге нақты деректерді таңдап алу қажеттілігі туады. Деректерді таңдап алу өте қиын шаруалардың бірі. Осы жерде әлеуметтанулық ұстаным репрезентативтілік (ре-қайта жаңғырту немесе әрекетті, құбылысты қайталау) басты бағыт бола алады. Қазақстандық деректанулық еңбектерде аталмыш кең көлемдегі еңбектердің жоқтығынан ресейлік мұрағаттанушылар ізденістерін мысалға алайық.

Келесі мәселе құжаттың авторлығын анықтау болып табылады. Кеңес өкіметінің кезінде іс жүргізу құжаттары көпшілігі мекемелердің алқалық жиылыстарында қабылданды. Әрине, басшылардың алдын-ала келісіп алатын фактілерін де жоққа шығара алмаймыз. Құжаттың мерзімінің қойылуына да күмән келтіруге болады. Алқалық мәжілістердің уақытын өзгерту қиын шаруа емес. Осы жерде тарихшы құжаттың жасалу мерзімін анықтауға көңіл бөлуі қажет. Кейде даярланған күнін емес, жарияланған уақытын айтуы мүмкін. Бұл көбінесе одақтық көлемдегі іс жүргізу материалдарына қатысты болып келеді. Ал жергілікті мекемелер іс-әрекеті барысында жасалған мәліметтерде көрсетілген мерзімдер көбінесе өзгертілмеді. Көшірме мен түпнұсқаны салыстыру мәселесі күрделі. Кеңестік іс жүргізу құжаттары жасалғаннан кейін бірнеше көшірмелері даярланады. Немесе орталықтан келген материалдар көбейтіліп таратылды. Қазақстанда жасалған материалдар да облыстарға бірнеше дана етіп, жіберіліп отырылды. Осының әсерінен зерттеушілер түпнұсқа мен көшірмені айыра да алмай қалады. Құжаттың мәтінін оқу ерекшеліктерін анықтауда бірнеше мұрағаттар мәліметтерін салыстыра отырып, жұмыс істеу қажет. Әсіресе, жоғары партия-кеңес органдарының деректерін орталық мұрағаттардан, облыстық мұрағаттардан жергілікті мекемелер мәліметтерін алатынымызды естен шығармау керек. Осы бағытта мәтінді оқу жүзеге асады. Себебі оқиға болған жерде мәлімет дәл формасында сақталады.

Деректанудың методологиясының іргелі ұстанымдары мынадай: шығармаға (таным дерегіне) танымның ғылымилығы алғы шарттары ретінде қарау; адам қарым - қатынасы феноменін дерек формасында зерттеу; шығармаға мақсатты жасаушылық қызметінің басты сәттеріндегі тұлғаны (немесе бірлестік) бақылауға мүмкіндік беретін дерек ретінде қабылдау [5, 77, 520]. Дерек оқиғаның толық ақиқатты көрінісі бола алмайды. Ол тарихшыға ақпарат қана береді. Тарихшы өзі қойған мақсат-міндеттерін ақпараттар арқылы орындайды. Сонымен қатар, дерек жасаушының дүниетанымы арқылы оқиғаны суреттейді. Осыдан келіп, Ресей тарихшылары «адам – дерек - адам» деген үштікті ұсынады. Бұл жағдай сталинизм кезінде ерекше көрінді. Құжаттар кейде тарихи шындықты айтқызбау үшін арнайы жарамсыз етіп жасалды. Кеңес тарихшылары құжаттарды толық шынтуайтты деп ойлады немесе үндемей көнді. Бұған белгілі бір деңгейде мұрағаттық құжаттардың үлкен бір бөлігіне зерттеушілердің жіберілмеуі әсер етті. Ал мұрағаттық құжаттар жарияланған еңбектердегі күдікті фактілерді тексеру мүмкіндігін бере алатын еді.

Деректану – бұл тартымды іздеу әлемі. Деректану – қандай да болсын нақты деректі ғылыми жұмыста, практикалық мақсатта, жарияланымдарда, көркем әдебиетте, музей қызметінде пайдалану мүмкіншілігінің бағасы. Қазіргі кезде тарихшылар, мұрағаттанушылар алдында тарихи шындықты қалпына келтіру күрделі міндеті түр [3, 528]. Осылайша, деректерді зерттеу методологиясы бізге көп мәселелерді ашуға көмектеседі.

Әдебиеттер тізімі:

1. Смоленский Н.И. Теория и методология истории. – М.: Издательский центр «Академия», 2007. - 272 с., 142, 160 бб.
2. Тихомиров М.Н. Источниковедение истории СССР. ч.І. – М.: Соцэкгиз, 1940.-495 с.: Он же. Источниковедение истории СССР.2-ое издание.- М.: Соцэкгиз, 1962. - 495 с.: Стрельский В.И. Основные принципы научной критики источников по истории СССР.- Киев: Издательство Киевского университета, 1961.– 133 с.: Пронштейн А.П. Методика исторического исследования – М.: Издательство Московского университета. - 1976. - 479 с.: Пушкарев Л. Классификация русских письменных источников по отечественной истории. - М.: Наука, 1975.-281 с.: Ковальченко И.Д. Исторический источник и историческое познание (методические аспекты) - Томск: Издательство Томского университета, 1973.

3. Источниковедение: Теория. История. Метод. Источники российской истории: Учебное пособие / И.Н. Данилевский, В.В. Кабанов, О.М. Медушевская, М.Ф. Румянцева. – М.: РГГУ, 1998. – 702 с.
4. Мнухина Р.С. Источниковедение истории нового и новейшего времени. М.: Издательства «Высшая школа», 1970. – 326 с., 14 б.
5. Источниковедение XX столетия. Тезисы докладов и сообщений. – М.: РГГУ, 1993. – 215 с.
6. Атабаев Қ., Қадыртаева М. Деректанудың теориялық мәселелері. Алматы: Қазақ университеті, 1995. – 43 б., 3 б.

Танатарова Ж.Т., Кенжебаева С.Е.

ИДЕЙНАЯ КОНСОЛИДАЦИЯ МУСУЛЬМАН В ДОРЕВОЛЮЦИОННЫЙ ПЕРИОД

Идея мусульманского единства всех народов, лежавшая в основе панисламистского движения, способствовала объединению тюрко-мусульманского населения российских колоний и способствовала росту антирусских настроений. На рубеже веков рост национального сознания во многом был обусловлен влиянием двух идей - просветительства и религии, получившие свое окончательное оформление в джадидизме. Единство целей и методов ее достижения способствовали объединению настроенных «по-западному» казахских националов и мусульманского движения в рассматриваемый период времени. В 1914 г. семипалатинские казахи избрали А. Букейханова своим представителем на «мусульманский съезд», проходивший в том же году в Москве и собравший 35 депутатов от мусульманских народов России [1].

В дореволюционной России ислам являлся второй по численности последователей религией после православия. По обобщенным материалам переписи 1897 года число российских мусульман превышало 13,9 млн. человек. К 1912 г. по сведениям Департамента духовных дел их насчитывалось 16,2 миллиона, хотя неофициальные источники, в том числе национальная печать, определяли численность мусульман в 20-25 млн. Народы России, традиционно исповадовавшие ислам, в основном принадлежали к тюркской языковой группе и жили в трех крупных регионах: Волго-Уральском (4-5 млн.), Кавказском (3-4 млн.), в Казахстанско-Среднеазиатском (7-10 млн.), а также в Крыму и Сибири. Подъем общественной активности элиты мусульманских народов России обозначился в конце XIX в., в связи с оформлением джадидизма - культурно-реформаторского, просветительского и общественно-политического движения, выступавшего за реформу национального образования, как за основной путь национального культурного, а значит, и политического возрождения мусульманских, тюркских народов России.

Первые попытки политической самоорганизации мусульманских народов были связаны с революционным кризисом 1905 года и вынужденными шагами власти по некоторой модернизации политического режима. Этапы этой самоорганизации в целом можно синхронизировать с общероссийской периодизацией разворачивания умеренно-либерального движения. Начальный период этого процесса прошел зимой-весной 1905 г., когда после выхода Указа 12 декабря 1904 г., предусматривавшего будущий пересмотр законодательства об «инославных и иноверных исповеданиях» и постановлений, «ограничивающих право инородцев и уроженцев отдельных местностей Империи», и Указа 18 февраля 1905 г. с разрешением принимать от различных слоев населения проектов «усовершенствования государственного благоустройства», прошла мусульманская петиционная кампания. Собрания, посвященные этому Указу проходили во многих регионах, однако по воспоминаниям лидера казахского национального движения, будущего депутата I Думы А.Н. Букейханова, в ходе петиционной кампании в Степном крае «религиозные и земельные вопросы стояли у киргиз (казахов - авт.) впереди вопросов политической свободы» [1, С.54].

Летом 1905 г. обозначился следующий этап самоорганизации национального движения, связанный, во-первых, с его расширением и потребностью политической институализации и программного оформления, во-вторых, с развитием революционного и демократического в стране и новым вынужденным шагом самодержавия - Указом 6 августа 1905г. об учреждении совещательной Государственной думы «для предварительной разработки и обсуждения законодательных предположений». 15 августа 1905г. во время Нижегородской ярмарки прошел первый Всероссийский мусульманский съезд, в котором приняли участие 120 представителей мусульман, в том числе и из Казахстана. Делегаты съезда приняли решение основать партию «Иттифак аль муслимин» («Союз мусульман»), политическую так-